

Ethnic Croats in Serbia and ethnic Serbs in Croatia: demographic similarities and differences – selected aspects

Dražen Živić¹ Nenad Pokos¹ Nikola Šimunić²

ABSTRACT

The subject of research in this paper are the populations of declared ethnic Croats in the Republic of Serbia and ethnic Serbs in the Republic of Croatia in the population censuses between 2001/2002.–2021/2022. The purpose of the research is to determine the reached level of similarities and differences in the selected dynamic and structural demographic indicators between these two minority communities, as well as in their relation to the total and majority population of the Republic of Croatia and the Republic of Serbia, with the aim of assessing their demographic sustainability in the future. The research is based on the official results of general population censuses held in Croatia in 2001, 2011 and 2021, and in Serbia in 2002, 2011 and 2022. The descriptive and comparative method will be applied in the research, and the results will be presented in aggregated analytical tables and graphs. The mentioned subject will be observed in the general dynamic demographic framework, which is extremely depopulated for both these countries and both minority populations, i.e. it is extremely unfavourable. Thus, without going into the issue of the obvious changes in the census methodologies, in the period 2001–2021 the number of the total population of Croatia was reduced by 12.7%, and the number of the total population of Serbia in the period 2002–2022 was reduced by 11.3 %. At the same time, the number of declared Croats in Serbia decreased by 44.6%, while the number of declared Serbs in Croatia decreased by 38.6%. Consequently, the relative share of Croats in Serbia decreased from 0.9% to 0.6% (by 0.3 percentage points), and of Serbs in Croatia from 4.5% to 3.2% (by 1.3 percentage points). In addition to the negative demographic dynamics of both populations (both minority and total), the observed period is also characterized by unfavourable processes in the formation of partial demographic structures, especially biological (age and gender),

¹*Institute of Social Sciences “Ivo Pilar”, Zagreb, Croatia*

²*Institute for migration research, Zagreb, Croatia*

Correspondence:

Dražen Živić, Institute of Social Sciences “Ivo Pilar”, Trg Marka Marulića 19, 10000 Zagreb, Croatia

Email:

drazen.zivic@pilar.hr

which, thanks to the accelerated aging of the population, is increasingly becoming a limiting factor in their long-term demographic sustainability.

KEYWORDS

ethnic Croats in Serbia, ethnic Serbs in Croatia, demographic changes, educational structure, demographic sustainability

Hrvati u Srbiji i Srbi u Hrvatskoj: demografske sličnosti i razlike – odabrani aspekti

SAŽETAK

Predmet istraživanja u ovom radu su populacije koje su se u popisima stanovništva održanih u razdoblju 2001./2002.–2021./2022. nacionalno izjasnili kao Hrvati u Srbiji i Srbi u Hrvatskoj. Svrha istraživanja je utvrditi sličnosti i razlike u odabranim dinamičkim i strukturnim demografskim pokazateljima između ove dvije manjinske zajednice, kao i u njihovom odnosu na ukupno i većinsko stanovništvo Srbije i Hrvatske, s ciljem procjene njihove demografske održivosti u budućnosti. U istraživanju je primijenjena deskriptivna i komparativna metoda, a brožčani rezultati su prikazani u agregiranim analitičkim tablicama. Navedena tema promatrana je u općem dinamičkom demografskom okviru koji je za obje zemlje i za obje manjinske populacije izrazito depopulacijski. Uz negativnu demografsku dinamiku obje populacije u promatranom razdoblju karakteriziraju i nepovoljni procesi u formiranju parcijalnih demografskih struktura, napose biološkoj (dob i spol), koja zahvaljujući ubrzanom starenju stanovništva, sve više postaje ograničavajućim čimbenikom njihove dugoročne demografske održivosti.

KLJUČNE REČI

Hrvati u Srbiji, Srbi u Hrvatskoj, demografske promjene, obrazovna struktura, demografska održivost

1 UVOD

S obzirom na duge i duboke povijesne veze te kompleksne aktualne društvene i političke odnose između Hrvatske i Srbije, odnosno između Hrvata u Srbiji u odnosu na srbijansko i Srba u Hrvatskoj u odnosu na hrvatsko društvo i politike, znanstveno je relevantno razmotriti i usporediti odabrana demografska obilježja hrvatskog manjinskog stanovništva u Srbiji i srpskog manjinskog stanovništva u Hrvatskoj kako bi se utvrdile, s jedne strane, međusobne demografske sličnosti i razlike te, s druge strane, ukazalo na potencijale njihove demografske održivosti kao manjinskih zajednica u Hrvatskoj, odnosno u Srbiji. Tim više što u recentnoj znanstvenoj literaturi, osim radova koji problematiziraju promjene broja, relativnog udjela i razmještaja, ima tek manji broj radova koji tematiziraju usporedbu nekih demografskih strukturnih obilježja između Hrvata i Srba. Tako, primjerice, Đurđev, Livada i Arsenović (2014) vrlo sažeto, prema rezultatima popisa 2011., uspoređuju dobnu i spolnu strukturu Hrvata i Srba u Hrvatskoj te utvrđuju da je medijalna dob Srba (ukupno, muškarci i žene) viša od medijalne dobi ukupnog i većinskog (hrvatskog) stanovništva Hrvatske. Na temelju rezultata istog popisa stanovništva, Kovjanić (2014), također, sažeto upozorava na razlike u dobnoj strukturi između ukupnog stanovništva Hrvatske i srpske manjinske zajednice u Hrvatskoj te upozorava da je u srpskoj populaciji 2011. starih bilo 4,8 puta više nego mladih, odnosno da je prosječna starost Srba bila 53,1 godinu, dok je prosječna starost ukupnog stanovništva Hrvatske iznosila 41,7 godina. S druge strane, Živić (2015) na marginama svojega istraživanja o biološkoj strukturi Hrvata u Srbiji, donosi osnovne

indikatore dobrog sastava i drugog etnički izjašnjenog stanovništva te ističe da su prema popisu 2011. godine višu prosječnu starost od Hrvata imali samo Vlasi (51,3), Makedonci (51,6), Nijemci (53,5) i Slovenci (57,8).

Demografska održivost snažna je pretpostavka unaprjeđenja društvenog, ekonomskog, kulturnog i političkog položaja srpske manjinske zajednice u suvremenom hrvatskom, odnosno hrvatske manjinske zajednice u suvremenom srbijanskom društvu. Naime, kako to navodi Dejan Jović, „na temelju brojnosti, i više nego na temelju povijesne ili tradicionalne pozicije, stječe se status, a etnički status određuje prava na kolektivnoj, a često i na individualnoj razini“. U tom kontekstu „popis stanovništva ostaje jedan od instrumenata u borbi za etnički status“ (Jović 2011: 36, 43). Premda se pojam i koncept demografske održivosti uglavnom razmatra iz motrišta njezinih prostornih i ekonomskih dimenzija (Roca i Oliveira Roca 2014; Nepytaľiuk 2018), ipak se on može primijeniti i na druge parametre naseljenosti, pa tako i na razvoj etničkog sastava neke populacije. U tom se kontekstu sve kvantitativne (kretanje broja stanovnika, prirodno i mehaničko kretanje stanovništva) i kvalitativne dimenzije (struktura stanovništva po dobi i spolu, ekonomska i obrazovna struktura stanovništva) demografske održivosti mogu promatrati i analizirati iz aspekta etničkog sastava stanovništva, osobito u onim slučajevima kada u perspektivi postoji realna mogućnost da pojedine manjinske zajednice dođu u izrazito nepovoljan demografski položaj što može rezultirati i promjenom njihova ukupnog društvenog, političkog i ekonomskog statusa i položaja, kao i smanjenim mogućnostima očuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta.

Drugim riječima, demografska održivost s obzirom na etnička obilježja stanovništva, pojednostavljeno rečeno, može se definirati kao zadržavanje konstantne ili optimalne veličine pojedine etničke kategorije stanovništva koja joj dugoročno osigurava barem jednostavnu opću reprodukciju, a to se, među ostalim, postiže uravnoteženim odnosom između velikih dobnih skupina stanovništva, kao i uravnoteženom spolnom zastupljenošću u strukturi populacije s obzirom na etničku pripadnost.

Polazeći od prethodnog, demografska je analiza u ovom radu obuhvatila tri važna parametra demografskog razvoja Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj: (1) demografsku dinamiku izraženu kroz međupopisnu apsolutnu i relativnu promjenu broja stanovnika; (2) razvoj dobnog i spolnog sastava stanovništva kroz analizu procesa demografskog starenja te (3) promjene u razini obrazovanosti kroz analizu strukture stanovništva prema školskoj spremi, odnosno najvišem stupnju završene škole. Dakako, time se ne iscrpljuju sve mogućnosti analize povezanosti etničkog sastava stanovništva i koncepta demografske održivosti kroz kvantitativne i kvalitativne dimenzije, ali se ovim istraživanjem nastoji dati osnovni znanstveni uvid u trenutno demografsko stanje analiziranih populacija.

Prema popisima stanovništva koji su održani nakon 1991. godine, ali i povijesno gledano, Hrvatska i Srbija ulaze u red država sa složenim etničkim sastavom svojega stanovništva različitog stupnja etničke homogenosti, što je posljedica djelovanja prošlih, ali i recentnih „endogenih“ i „eksternih“ odrednica demografskoga razvoja. Najvažnija „endogena“ odrednica aktualnih promjena u etničkom sastavu

Hrvatske i Srbije demografski su procesi depopulacije, pa ukupna depopulacija ili međupopisni pad broja ukupnog stanovništva predstavlja opći okvir razmatranja brojčanog kretanja i odabranih strukturnih obilježja kako Hrvata u Srbiji tako i Srba u Hrvatskoj. Među najvažnije „eksterne“ odrednice suvremenih etnodemografskih promjena ističe se društveno-političkih kontekst u najširem smislu riječi, koji uključuje i političke krize, ratove, prisilne migracije, procese asimilacije, promjene u načinu popisnoga izjašnjavanja s obzirom na etničku pripadnost i dr.

Demografska je analiza u ovom radu obavljena u četiri komparativna konteksta. Prvi kontekst obuhvaća usporedbu odabranih aspekata demografskih promjena između Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj. Drugi kontekst podrazumijeva usporedbu demografskih promjena Hrvata u Srbiji u odnosu na ukupnu populaciju Srbije kao i Srba u Hrvatskoj u odnosu na ukupnu populaciju Hrvatske. Treći kontekst odnosi se na usporedbu demografskih promjena Hrvata u Srbiji u odnosu na Srbe u Srbiji te Srba u Hrvatskoj u odnosu na Hrvate u Hrvatskoj. Četvrti kontekst odnosi se na usporedbu demografskih promjena Hrvata u Srbiji u odnosu na Hrvate u Hrvatskoj te Srba u Hrvatskoj u odnosu na Srbe u Srbiji.

Cilj istraživanja je utvrditi postoje li i u kojoj mjeri demografske sličnosti i razlike s obzirom na navedena četiri komparativna konteksta analize te ukazati u kojoj mjeri aktualni odabrani dinamički i strukturni demografski trendovi u perspektivi omogućuju demografsku održivost hrvatske manjinske zajednice u Srbiji, odnosno srpske manjinske zajednice u Hrvatskoj, kao preduvjet osiguranja ili unaprjeđenja njihova manjinskog položaja i statusa u tim državama.

2 METODOLOŠKE NAPOMENE

Polazeći od četiri u uvodu naznačena komparativna konteksta istraživanja formirane su i četiri hipoteze koje se u nastavku rada nastojalo potvrditi ili opovrgnuti. Riječ je o sljedećim hipotezama:

H1 – Hrvate u Srbiji i Srbe u Hrvatskoj karakteriziraju vrlo slični demografski trendovi i procesi u kretanju broja pripadnika i odabranim obilježjima demografskih struktura;

H2 – Hrvate u Srbiji i Srbe u Hrvatskoj karakteriziraju nepovoljniji demografski trendovi i procesi u odnosu na ukupno stanovništvo Srbije i Hrvatske;

H3 – Hrvate u Srbiji i Srbe u Hrvatskoj karakteriziraju nepovoljniji demografski trendovi i procesi u odnosu na većinsko srpsko stanovništvo u Srbiji, odnosno većinsko hrvatsko stanovništvo u Hrvatskoj.

H4 – Hrvate u Srbiji karakteriziraju nepovoljniji demografski trendovi i procesi u odnosu na Hrvate u Hrvatskoj, odnosno Srbe u Hrvatskoj karakteriziraju nepovoljni demografski procesi i trendovi u odnosu na Srbe u Srbiji.

Istraživanje se temelji na službenim rezultatima općih popisa stanovništva održanih u Hrvatskoj 2001., 2011. i 2021., a u Srbiji 2002., 2011. i 2022., a koje su u tiskanom ili elektroničkom obliku publicirali Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (DZSRH) i Republički zavod za statistiku Republike Srbije, uz napomenu da je dio podataka o strukturi stanovništva prema školskoj spremi po narodnosti u Hrvatskoj prema rezultatima popisa 2001. i 2021. dobiven nakon posebne obrade podataka DZSRH. Statistička osnova istraživanja isključivo su populacije koje su se u navedenim popisima nacionalno izjasnile kao Hrvati i Srbi.

Za komparativnu analizu i pravilno tumačenje rezultata popisa, najvažnije su, metodološke gledano, promjene u

definiranju i klasificiranju stanovništva kao najvažnije popisne jedinice, odnosno promjene u definiciji ukupnog stanovništva prema naselju u kojemu se vrši popis (Pokos 2003). Budući da je etnički sastav stanovništva u svim popisima službeno javno objavljen za ukupno stanovništvo prema metodologiji pojedinog popisa potrebno je ukratko opisati najvažnije promjene u metodologiji popisa provedenih u Hrvatskoj i Srbiji nakon Drugoga svjetskog rata (1948., 1953., 1961., 1971., 1981., 1991., 2001/2002., 2011. i 2021/2022.).

Popisi stanovništva između 1948. i 1991. provedeni su prema načelu stalnog stanovništva što znači da su u ukupan broj stanovnika ulazile sve osobe koje su imale prijavljeno prebivalište u zemlji bez obzira jesu li u trenutku popisa bile prisutne ili odsutne u naselju popisa. Time se u ukupan broj stanovnika uvrštavalo i mnogobrojno stanovništvo koje je godinama pa i desetljećima boravilo tj. živjelo u inozemstvu. Kako bi se izbjeglo dvostruko popisivanje istih osoba u zemljama rada/boravka i zemljama prebivališta u hrvatskom popisu 2001. i srbijanskom popisu 2002. dolazi do primjene nove definicije ukupnog stanovništva. Prema međunarodnim metodološkim preporukama ukupno stanovništvo počinje se definirati kao uobičajeno boraveće stanovništvo (*usual resident population*), a mjesto stvarnog boravka kao mjesto uobičajenog boravka (*place of usual residence*). Također je prvi put uvedeno razdoblje od jedne godine i dulje kao osnovni kriterij za uključivanje ili isključivanje osoba iz ukupnog stanovništva. To je značilo da se osim osoba s prebivalištem u matičnoj državi te prisutnih u kritičnom trenutku popisa, u ukupno stanovništvo uključilo i osobe s prebivalištem u Hrvatskoj odnosno Srbiji, ali koje su bile odsutne iz tih država

manje od jedne godine. S druge strane, u ukupno stanovništvo obje države uključene su i osobe koje su u njima boravile godinu i duže, ali nisu imale prijavljeno prebivalište (Penev 2006). Osim toga, ukupno stanovništvo činili su i djelatnici diplomatskih službi i članovi njihovih obitelji iako su bili odsutni iz zemlje dulje od godinu dana, zatim nomadi, vojno osoblje izvan zemlje, izbjeglice u zemlji itd. Premda se stanovnici odsutni iz zemlje dulje od godinu dana nisu trebali uključiti u ukupno stanovništvo, u hrvatskom popisu 2001. u ukupan broj stanovnika uključene su i osobe koje „imaju tijesnu gospodarsku, prometnu i učestalu vezu s kućanstvom i obitelji u Republici Hrvatskoj (češći ili rjeđi posjeti, uzdržavanje članova obitelji, stalna komunikacija itd.)“ (Državni Zavod za statistiku 2001). Budući da je takvih osoba bilo oko 160 tisuća, službeni broj ukupnog stanovništva Hrvatske 2001. ne može se smatrati uobičajenim boravećim stanovništvom odnosno rezidencijalnim stanovništvom Hrvatske. Drugim riječima, pri utvrđivanju broja ukupnog stanovništva Hrvatske u popisu 2001. metodološke preporuke nisu dosljedno provedene (Gelo, Akrap i Čipin 2005). U srbijanskom popisu 2002. nigdje se ne spominje da su u ukupno stanovništvo uključene osobe s boravkom u inozemstvu dužim od godine dana.

Popis 2011. u obje države definirao je ukupno stanovništvo prema konceptu „uobičajenog mjesta stanovanja“ za koje se smatra ono mjesto u kojem osoba provodi većinu svoga dnevnog odmora bez obzira na kratkotrajnu odsutnost iz tog mjesta npr. zbog odlaska na odmor, putovanje, liječenje, u posjet i sl. (Državni Zavod za statistiku 2011). Ukupan broj stanovnika obuhvatio je osobe koje su uoči kritičnog trenutka popisa živjele neprekidno u svome uobičajenom mjestu

stanovanja barem 12 mjeseci te osobe koje su tijekom 12 mjeseci uoči kritičnog trenutka popisa došle u svoje uobičajeno mjesto stanovanja s namjerom da u njemu ostanu barem godinu dana (Republički Zavod za statistiku Republike Srbije 2011). U odnosu na prethodne popise (2001/2002.), jedina je razlika u uvođenju pojma „namjera za ostajanjem“ što je uz razdoblje od jedne godine predstavljalo najvažniji kriterij hoće li neka osoba s prebivalištem u inozemstvu, a koje je u Hrvatskoj ili Srbiji kraće od godinu dana, biti uključeno u ukupno stanovništvo Hrvatske, odnosno Srbije ili ne (Penev i Marinković 2012). Iako se popisi 2001/2002. i 2011. temelje na konceptu „uobičajenog mjesta stanovanja“ oni nisu sasvim usporedivi ponajprije zbog namjere odsutnosti/prisutnosti koja se prikupljala u popisu 2011., dok hrvatski popis 2011. više nije u ukupan broj stanovnika uključivao i osobe odsutne godinu i dulje koje su se u mjesto stalnog stanovanja vraćale sezonski i mjesečno. U tom je kontekstu bitno naglasiti da, primjerice, interno raseljene osobe s Kosova i Metohije (a riječ je uglavnom o etničkim Srbima) u popisu 2002. nisu, a u popisu 2011. godine jesu bile uključene u ukupno stanovništvo Srbije.

U hrvatskom popisu 2021. te srbijanskom popisu 2022. primijenjena je ista metodologija kao i u popisima 2011. (Državni Zavod za statistiku 2022a), ali s tom razlikom što je u srbijanskom popisu nakon završetka terenskog prikupljanja podataka izvršeno dopunjavanje baze podataka iz administrativnih evidencija, i to, ponajprije iz Centralnog registra stanovništva. Na taj način identificirane su osobe koje nisu popisane, a živjele su u Srbiji u vrijeme provođenja popisa 2022. i kao takvi odgovaraju definiciji uobičajenog stanovništva. Ti podatci dobiveni su iz evidencije o zaposlenima,

nezaposlenima, učenicima i studentima, umirovljenicima, korisnicima socijalne pomoći itd. (Republički Zavod za statistiku Republike Srbije 2023a). No, za te kategorije stanovništva etnička struktura nije poznata, ali je upravo iz tih razloga ta činjenica utjecala na smanjeni udio i Srba i Hrvata u ukupnom stanovništvu Srbije prema službeno objavljenim konačnim rezultatima popisa (Raduški 2024).

Premda ni rezultati posljednja tri popisa u Hrvatskoj i Srbiji (2001/2002., 2011. i 2021/2022.) nisu posve usporedivi ipak oni imaju puno više metodološke sličnosti u odnosu na ranije popise stanovništva održanih nakon Drugoga svjetskog rata, zaključno s popisom 1991. godine. Stoga vremenski okvir ove analize upravo obuhvaća posljednja dva međupopisna razdoblja u Hrvatskoj (2001–2021.) i Srbiji (2002–2022.). Dodatan razlog za ovako definiranje vremenskog okvira analize jest i činjenica da su u razdoblju 1991–2001. u Hrvatskoj, odnosno 1991–2002. u Srbiji, uslijed složenih društvenih, političkih, ekonomskih i drugih razloga vezanih uz političku krizu i raspad socijalističke Jugoslavije, osamostaljenje bivših jugoslavenskih republika, ratova i velikih ljudskih stradanja i demografskih gubitaka, na snazi dominantno bili „neregularni“ uvjeti demografskih promjena. Razdoblje od 2001. u Hrvatskoj, odnosno od 2002. u Srbiji može se, uz određen oprez, ipak definirati kao desetljeća mirnodopskih, tj. relativno normaliziranih općih uvjeta demografskog razvoja. No, ta činjenica, kao što će se u nastavku rada vidjeti, nije utjecala na jačanje pozitivnih demografskih trendova i procesa, štoviše, ojačali su procesi depopulacije u svim njezinim vidovima (ukupna, prirodna, migracijska).

Prostorni okvir demografske analize predstavlja državni teritorij Hrvatske i Srbije u cjelini, bez uvida u stanje na

nižim prostornim ili administrativnim razinama. Prema rezultatima popisa stanovništva 2002., 2011. i 2022. stanovništvo Srbije promatra se bez Kosova i Metohije.

Na temelju objavljenih rezultata popisa stanovništva 2001./2002., 2011. i 2021./2022. izračunati su apsolutni i relativni indikatori promjene broja stanovnika, dobrog i spolnog sastava stanovništva i sastava stanovništva prema školskoj spremi za tri osnovne kategorije: (1) ukupno stanovništvo Srbije i Hrvatske; (2) u popisima nacionalno izjašnjene populacije Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj te (3) u popisima izjašnjene Hrvate u Hrvatskoj i Srbe u Srbiji.

3 REZULTATI

3.1 PROMJENA BROJA I RELATIVNOG UDJELA HRVATA U SRBIJI I SRBA U HRVATSKOJ

Premda je osnovni vremenski okvir provedene demografske analize odabranih dinamičkih i strukturnih obilježja Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj determiniran popisima stanovništva 2001/2002., 2011. i 2021/2022., korisno je sažeto ukazati na njihovo brojčano (popisno) kretanje u posljednjih sedamdesetak i nešto godina, odnosno od prvog („kratkog“) popisa nakon Drugoga svjetskog rata (1948.) do posljednjih popisa provedenih u Hrvatskoj 2021., a u Srbiji 2022. godine. Na poteškoće u usporedivosti poslijeratnih popisa stanovništva zbog promjena u metodologiji popisa i na njihov dijelom orijentacijski karakter, ukazano je u prethodnom odjeljku, pa se to na ovom mjestu neće ponavljati. No, potrebno je zadržati stanovitu dozu opreza pri interpretaciji rezultata popisa.

Osnovna obilježja brojčanog kretanja Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj nakon

Drugoga svjetskog rata strukturirana su u nekoliko točaka:

1. Generalno uzevši, i Hrvati u Srbiji i Srbi u Hrvatskoj zabilježili su smanjenje broja pripadnika u razdoblju 1948.–2021./2022.– Hrvati za 76,2%, a Srbi za 77,2%, što upućuje na činjenicu da je njihova demografska dinamika kroz drugu polovicu 20. i prva dva desetljeća 21. stoljeća dominantno bila određena „endogenim“ i „eksternim“ destabilizacijskim čimbenicima demografskoga razvoja. Kao najvažnije čimbenike etno-demografskih promjena u Hrvatskoj i Srbiji od Drugoga svjetskog rata naovamo potrebno je istaknuti sljedeće: izravni ljudski i ukupni demografski gubitci tijekom svjetskih ratova, sve nepovoljniji trendovi u demoreprodukciji, tj. prirodni pad stanovništva, negativan saldo vanjske migracije, ubrzano demografsko starenje, prisilne, etnički uvjetovane migracije i demografski gubitci zbog ratnih sukoba na bivšem jugoslavenskom prostoru 90-ih, društveni procesi asimilacije kao i politički motivirani izravni i neizravni pritisci koji su rezultirali promjenama u načinu etničke samoidentifikacije, tj. popisnoga izjašnjavanja.¹

2. Brojčano kretanje Hrvata u Srbiji ima dva karakteristična podrazdoblja potpuno različitog predznaka demografske promjene (Tablica 1). Prvo ili demografski ekspanzivno podrazdoblje omeđeno je 1948. i 1961. godinom. U tom je podrazdoblju demografski porast Hrvata u Srbiji iznosio 14,9%. Upravo je 1961. zabilježen najveći broj Hrvata u Srbiji – 189 160 stanovnika. Drugo ili demografski regre-

sivno podrazdoblje omeđeno je 1961. i 2022., tijekom kojega je broj Hrvata u Srbiji smanjen za 79,3%, pa su 2022. zabilježili najmanji broj pripadnika (39 107) od sredine prošloga stoljeća. U tom kontinuiranom regresivnom podrazdoblju izrazite ukupne depopulacije, stopa prosječne relativne godišnje promjene u svakom je međupopisju, sa izuzetkom razdoblja 1961.–1971. godine (-0,68%) bila veća od -2,20%; najviša je bila u međupopisnim razdobljima: 2011.–2022. (-3,52%) i 1981.–1991. (-3,63%).

3. Za razliku od brojčanog kretanja Hrvata u Srbiji koje ima dva vrlo jasno omeđena podrazdoblja, Srbe u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata karakterizira kolebljivije kretanje broja pripadnika (Tablica 2). Tako se mogu izdvojiti dva ekspanzivna i dva regresivna podrazdoblja brojčane dinamike različitog vremenskog trajanja te različitog predznaka i intenziteta promjene. Prvo podrazdoblje demografske ekspanzije omeđeno je 1948. i 1971. godinom. U tom je podrazdoblju broj Srba u Hrvatskoj povećan za 15,3%, pa su oni 1971. zabilježili najveći broj pripadnika u Hrvatskoj (626 789). U sljedećem međupopisnom razdoblju (1971–1981.) broj Srba u Hrvatskoj je smanjen (-15,2%), pa je riječ o prvom demografski regresivnom podrazdoblju. Drugo demografski ekspanzivno podrazdoblje obuhvaća međupopisno desetljeće omeđeno 1981. i 1991. godinom. U tom je podrazdoblju broj Srba u Hrvatskoj povećan za 9,4%. Konačno, nakon 1991. počinje drugo kontinuirano demografski regresivno podrazdoblje (1991–2021.) tijekom kojega je broj Srba u Hrvatskoj smanjen za 78,7%, pa su 2021. zabilježili najmanji broj pripadnika (123 892) od sredine prošloga stoljeća. U odnosu na maksimum naseljenosti 1971. (626 789) do 2021. broj Srba u Hrvatskoj smanjen je za 80,2%.

¹ Detaljnije o različitim odrednicama i obilježjima etnodemografskih promjena u Hrvatskoj i Srbiji, vidjeti u: Akrap i Grizelj 1995; Berber, Grbić i Pavkov 2008; Crkvenčić 1998; Đurđev, Livada i Arsenović 2014; Kovjanić 2014; Raduški 2010; Stojšin 2023; Živić 2004; Živić i Turk 2020; Živić, Cvikić i Žigmanov 2022; Žuljić 1996).

Tablica 1 Kretanje broja i pokazatelj promjene stanovništva hrvatske nacionalne pripadnosti u Srbiji (bez Kosova i Metohije) 1948–2022. godine

Godina popisa	Broj stanovnika	Apsolutna promjena	Indeks međupopisne promjene	Stopa prosječne relativne godišnje promjene (%)
1948.	164 574	-	-	-
1953.	167 045	2471	101,5	0,30
1961.	189 160	22 115	113,2	1,55
1971.	176 649	-12 509	93,4	-0,68
1981.	140 650	-35 999	79,6	-2,27
1991.	97 344	-43 306	69,2	-3,63
2002.	70 602	-26 742	72,5	-2,90
2011.	57 900	-12 702	82,0	-2,08
2022.	39 107	-18 793	67,5	-3,52

Izvor: Savezni Zavod za statistiku 1967, 1980, 1983; Republički zavod za statistiku Republike Srbije 2023a.

Tablica 2 Kretanje broja i pokazatelj promjene stanovništva srpske nacionalne pripadnosti u Hrvatskoj 1948–2021. godine

Godina popisa	Broj stanovnika	Apsolutna promjena	Indeks međupopisne promjene	Stopa prosječne relativne godišnje promjene (%)
1948.	543 795	-	-	-
1953.	588 756	44 961	108,3	1,59
1961.	624 991	36 235	106,2	0,75
1971.	626 789	1798	100,3	0,03
1981.	531 502	-95 287	84,8	-1,65
1991.	581 663	50 161	109,4	0,90
2001.	201 631	-380 032	34,7	-9,70
2011.	186 633	-14 998	92,6	-0,77
2021.	123 892	-62 741	66,4	-4,04

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske 1992; Državni zavod za statistiku 2002., 2013. i 2022b.

U uvodu je već istaknuto kako demografske promjene u hrvatskoj manjinskoj zajednici u Srbiji i srpskoj manjinskoj zajednici u Hrvatskoj treba vrednovati u općem demografskom kontekstu koji je izrazito depopulacijski u obje države. Tako su indeksi međupopisne promjene u Hrvatskoj za

međupopisna razdoblja 2001–2011. i 2011–2021. iznosili 96,6, odnosno 90,4, ukupno za razdoblje 2001 – 2021. 87,3, što znači da je u tih dvadeset godina broj ukupnog stanovništva Hrvatske smanjen za 12,7% (Tablica 3). S obzirom na tip intenziteta međupopisne promjene (Nejašmić 2005) prvo je međupo-

pisno razdoblje karakterizirala *osrednja depopulacija*, a drugo međupopisno razdoblje *jaka depopulacija*. Slični trendovi u vezi promjene ukupnog stanovništva zabilježeni su i u Srbiji (Tablica 4). Indeksi međupopisne promjene u razdoblju 2002.–2011. i 2011.–2022. iznosili su 95,9, odnosno 92,5, a ukupno za razdoblje 2002.–2022. 88,7, što znači da je u tih dvadeset godina broj ukupnog stanovništva Srbije smanjen za 11,3%. S obzirom na tip intenziteta međupopisne promjene prvo je međupopisno razdoblje također karakterizirala *osrednja depopulacija*, a drugo međupopisno razdoblje *jaka depopulacija*.

U izrazito depopulacijskom dinamičkom okviru za očekivati je bilo da i većinsko hrvatsko stanovništvo u Hrvatskoj i većinsko srpsko stanovništvo u Srbiji u posljednja dva međupopisna razdoblja slijedi trend, predznak i intenzitet brojčanog kretanja ukupnog stanovništva (tablice 3 i 4), s tim da Hrvati u Hrvatskoj bilježe nešto slabiju, a Srbi u Srbiji nešto jaču ukupnu depopulaciju u odnosu na ukupno stanovništvo Hrvatske, odnosno ukupno stanovništvo Srbije. Tako je za razdoblje 2001–2021. stopa međupopisne promjene Hrvata u Hrvatskoj iznosila -10,8% (Hrvatska -12,7%), dok je za razdoblje 2002.–2022. stopa međupopisne promjene Srba u Srbiji iznosila -13,7% (Srbija -11,3%).

Premda slijede opći depopulacijski obrazac ipak je intenzitet depopulacije Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj u analiziranom razdoblju bitno izraženiji u odnosu na ukupno i većinsko stanovništvo Hrvatske i Srbije (tablice 3 i 4). Tako je indeks promjene broja Srba u Hrvatskoj u razdoblju 2001–2021. (61,4) bio signifikantno niži i nepovoljniji u odnosu na indeks promjene ukupnog stanovništva Hrvatske (87,3) kao i Hrvata u Hrvatskoj (89,2). Ipak treba naglasiti da postoji

značajna razlika u brojčanom kretanju tijekom prvog međupopisnog razdoblja (2001–2011.) u odnosu na drugo međupopisno razdoblje (2011–2021.). U prvom je međupopisju indeks iznosio 92,6 (tip promjene *jaka depopulacija*), a u drugom 66,4 (tip promjene *izumiranje*). Još nepovoljniju dinamiku zabilježili su Hrvati u Srbiji, kod kojih je u razdoblju 2002–2022. indeks promjene iznosio samo 55,4, što je bilo značajno niže od vrijednosti indeksa promjene za ukupno stanovništvo Srbije (88,7) kao i za Srbe u Srbiji (86,3). I kod Hrvata u Srbiji postoji signifikantna razlika između prvog međupopisnog razdoblja (2002–2011.) u kojemu je indeks promjene iznosio 82,0 i drugoga razdoblja (2011–2022.) u kojemu je indeks promjene iznosio 67,5, ali je tip promjene u oba slučaja bio najnepovoljniji – *izumiranje*. Dakle, Hrvati u Srbiji i Srbi u Hrvatskoj kroz promatrana međupopisna razdoblja imaju isti trend i predznak promjene broja stanovnika (negativan, tj. depopulacijski), dok odgovarajuća razlika postoji s obzirom na intenzitet ukupne depopulacije – stopa promjene Hrvata u Srbiji u razdoblju 2002–2022. iznosila je -44,6%, a stopa promjene Srba u Hrvatskoj u razdoblju 2001–2021. iznosila je -38,6%. S obzirom na bitno manji broj pripadnika hrvatske manjinske zajednice u Srbiji u odnosu na srpsku manjinsku zajednicu u Hrvatskoj, iskazana se razlika u intenzitetu ukupne depopulacije ipak može ocijeniti značajnom i nepovoljnijom za Hrvate u Srbiji u odnosu na Srbe u Hrvatskoj.²

² Do različitog zaključka o intenzitetu ukupne depopulacije može se doći ako za početnu godinu međupopisne promjene uzmemo 1991. U odnosu na nju do 2022. godine stopa promjene broja Hrvata u Srbiji iznosila je -59,8%, dok je stopa promjene Srba u Hrvatskoj do 2021. godine iznosila -78,7%.

Tablica 3 Broj i pokazatelji promjene Hrvata, Srba i ukupnog stanovništva Hrvatske 2001.–2021. godine

Etnička kategorija	2001.	2011.	2021.
Ukupan broj stanovnika	4 437 460	4 284 889	3 871 833
Hrvati	3 977 171	3 874 321	3 547 614
% Hrvata u ukupnom stanovništvu	89,6	90,4	91,6
Srbi	201 631	186 633	123 892
% Srba u ukupnom stanovništvu	4,5	4,4	3,2
Indeks međupopisne promjene	2001.–2011.	2011.–2021.	2001.–2021.
Ukupan broj stanovnika	96,6	90,4	87,3
Hrvati	97,4	91,6	89,2
Srbi	92,6	66,4	61,4

Izvor: Državni zavod za statistiku 2002., 2013. i 2022b.

Tablica 4 Broj i pokazatelji promjene Srba, Hrvata i ukupnog stanovništva Srbije 2002.–2022. godine

Etnička kategorija	2002.	2011.	2022.
Ukupan broj stanovnika	7 498 001	7 186 862	6 647 003
Srbi	6 212 838	5 988 150	5 360 239
% Srba u ukupnom stanovništvu	82,9	83,3	80,6
Hrvati	70 602	57 900	39 107
% Hrvata u ukupnom stanovništvu	0,9	0,8	0,6
Indeks međupopisne promjene	2002.–2011.	2011.–2022.	2002.–2022.
Ukupan broj stanovnika	95,9	92,5	88,7
Srbi	96,4	89,5	86,3
Hrvati	82,0	67,5	55,4

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srbije 2023a.

Konačno, u ovom dijelu prezentacije rezultata demografske analize bitno je napomenuti da je diferencirano brojčano kretanje stanovništva utjecalo na promjene u relativnim udjelima s obzirom na popisno izjašnjavaње Hrvatima i Srbima, i to na način da je relativan udio većinskog hrvatskog stanovništva

u Hrvatskoj povećan sa 89,6% (2001) na 91,6% (2021), pa je riječ o procesu etničke homogenizacije, dok je relativan udio Srba smanjen sa 4,5% (2001) na 3,2% (2021). S druge strane, relativan udio većinskog srpskog stanovništva u Srbiji smanjen je, prema službeno objavljenim rezultatima popisa, sa 82,9% (2002) na

80,6% (2022),³ pa je, uvjetno promatra-
no, riječ o slabljenju etničke homoge-
nosti (ili jačanju etničke heterogenosti).

3.1 ODABRANI INDIKATORI DOBNOG I SPOLNOG SASTAVA POPULACIJE HRVATA U SRBIJI I SRBA U HRVATSKOJ

Sastav stanovništva prema dobi i spolu jedna je od najvažnijih dimenzija demo-
grafske održivosti, napose u kontekstu
predviđanja budućih demografskih i
migracijskih trendova i procesa. Iz demo-
grafske je literature znano da se dobni
sastav stanovništva primarno formira
pod utjecajem dugoročnog smanjivanja
fertiliteta i produljenja životnoga vijeka
(prosječnog trajanja života), dok sekun-
darno značenje imaju selektivne migracije
po dobi, diferencijalni mortalitet po dobi,
povećani mortalitet u „eksternim“ uvjeti-
ma (ratovi, ekološke i prirodne kataklizme
i sl.) i drugi čimbenici. Sastav stanovništva
po spolu formira se pod utjecajem dife-
rencijalnog nataliteta (u prosjeku se više
rađa muške od ženske djece) i mortaliteta
po spolu (smrtnost muškaraca je veća od
smrtnosti žena), selektivnosti migracija
po spolu i „eksternih“ čimbenika (ratovi i
dr.) (Wertheimer-Baletić 1999).

S druge strane, dobni i spolni sastav
stanovništva bitna je odrednica budu-
ćih demoreproduktivnih procesa, kao i
formiranja struktura bitnih za ekonom-
sku aktivnost stanovništva. Poremećeni
dobni sastav, naročito u odnosu između
velikih dobnih skupina (mlado stanov-
ništvo 0–14, zrelo ili radno sposobno

stanovništvo 15–64 i staro stanovništvo
65+), negativna je odrednica trenutnih, a
osobito budućih demografskih promjena,
što napose dolazi do izražaja kod brojčano
malih populacija koje su ionako suočene s
negativnim obilježjima demografske dina-
mike. U tom kontekstu najvažniji proces u
formiranju dobnog sastava stanovništva
je demografsko starenje, koje je jedno od
globalnih demografskih „megatrendo-
va“ u suvremenom svijetu, pa s manjim
ili većim intenzitetom karakterizira sve
populacije. Uobičajeno se pod procesom
demografskog starenja podrazumijevanje
povećanje relativnog udjela, ne nužno i
broja starog (60+/65+) u ukupnom sta-
novništvu (indikator starenja je koeficijent
starosti⁴), povećanje relativnog značenja
starog (60+/65+) u odnosu na mlado
(0–14) stanovništvo (indikator starenja
je indeks starenja⁵) i povećanje relativnog
značenja mladog (0–14) i starog (60+/65+)
u odnosu na zrelo ili radno sposobno
(15–64) stanovništvo (indikator starenja
su koeficijent ukupne dobne ovisnosti i
koeficijent dobne ovisnosti starih⁶).

Potrebno je naznačiti da poremećeni
spolni sastav stanovništva, posebno kod
pojedinih dobnih kontingenata, neovisno
je li ono posljedica prevlasti muškog ili
ženskog stanovništva u nekoj populaciji,
može također generirati probleme u de-
mografskom razvoju, naročito u demore-
produkciji. Naime, neravnoteža u odnosu
između muškaraca i žena nepovoljno
utječe na razinu nupcijaliteta (sklapanje

⁴ U ovom radu koeficijent starosti predstavlja udio
starog (65+) u ukupnom stanovništvu.

⁵ U ovom radu indeks starenja je izračunat kao
broj osoba u dobi 65+ u odnosu na 100 osoba u
dobi 0-14.

⁶ Koeficijent ukupne dobne ovisnosti pokazatelj
je „opterećenosti“ stanovništva radne dobi (15-
64) ekonomski neaktivnim osobama, tj. stanov-
ništvom u dobi 0-14 i 65+. Koeficijent dobne
ovisnosti starih predstavlja omjer stanovništva u
dobi 65+ u odnosu na radni contingent (15-64).

³ Ako bi iz rezultata popisa 2022. koji se odnose na
etnički sastav stanovništva Srbije izdvojili katego-
riju „nepoznato“ onda bi relativan udio većinskog
srpskog stanovništva u toj zemlji iznosio 84,7% te
u tom slučaju Srbi u odnosu na 2002. ne bi imali
pad nego porast relativnog udjela u ukupnom
stanovništvu Srbije (Stojšin, 2023: 828).

brakova), a to u uvjetima kada se i u Srbiji i u Hrvatskoj još uvijek zamjetan broj živorođene djece rađa u zakonski sklopljenom braku između muškaraca i žena, može rezultirati padom fertiliteta, a time i nataliteta.⁷

Rezultati analiziranih popisa stanovništva u Hrvatskoj i Srbiji (tablice 5 i 6) jasno pokazuju da je sastav stanovništva po dobi u tim državama pod jakim utjecajem procesa demografskog starenja, kao rezultata dugoročno nepovoljnih trendova u demoreprodukciji, naročito u kretanju fertiliteta i nataliteta (niska i sve niža rodnost).

U samo dvadeset godina (2001–2021.) u Hrvatskoj je koeficijent starosti povećan sa 15,7 na 22,5, indeks starenja povećan sa 92,2 na 157,4, a koeficijent ukupne dobne ovisnosti povećan sa 48,8 na 58,0, a koeficijent dobne ovisnosti starih povećan sa 23,4 na 35,5. Drugim riječima, broj starih (65+) značajno je veći od broja mladih (0–14), a više od petine ukupnog stanovništva Hrvatske staro je 65 godina i više.⁸ Hrvatska je na pragu potpune inverzije dobnog sastava, a piramida starosti poprima obrise „urne“ koja simbolizira duboku ostarjelost i izrazito regresivan tip dobnog sastava. Prema novijim istraživanjima Hrvatska ulazi u skupinu demografski najstarijih država u svijetu danas (Živić 2021). S obzirom na izrazitu većinu u ukupnom stanovništvu Hrvatske, u popisima izjašnjeni Hrvati pokazuju nešto povoljnija obilježja u odnosu na opću populaciju, a to znači nešto niže vrijednosti koeficijenta starosti, indeksa

⁷ Prema službenim podacima u Srbiji je broj živorođene djece izvan braka na tisuću živorođenih 2022. godine iznosio 303,8 (Republički zavod za statistiku Republike Srbije 2023c), dok je u Hrvatskoj isti pokazatelj za 2022. godinu iznosio 247,0 (Državni zavod za statistiku 2023).

⁸ Premda je broj ukupnog stanovništva Hrvatske, u razdoblju 2001.–2021., smanjen za 12,7%, broj stanovnika u dobi 65+ povećan je za 25,1%.

starenja,⁹ koeficijenta ukupne dobne ovisnosti kao i koeficijenta dobne ovisnosti starih, naročito 2011. i 2021. godine.¹⁰ Za razliku od većinskog hrvatskog stanovništva, Srbi u Hrvatskoj imaju naglašeno nepovoljniji dobnii sastav (Đurđev, Livada i Arsenović 2014), a to znači više vrijednosti koeficijenta starosti, indeksa starenja, koeficijenta ukupne dobne ovisnosti i koeficijenta dobne ovisnosti starih u odnosu na opću populaciju i u odnosu na populaciju Hrvata.¹¹ Tako su Srbi, prema rezultatima popisa 2021., ostvarili koeficijent starosti od 42,7%, indeks starenja od čak 632,9, koeficijent ukupne dobne ovisnosti od čak 97,8 te koeficijent dobne ovisnosti starih od 84,5. Na dosegnutu razinu demografskog starenja napose upozorava indeks starenja kojega je vrijednost povećana (gotovo udvostručena) sa 384,9 (2001) na 632,9 (2021). Navedeno znači da je srpska manjinska zajednica jedna od najstarijih manjinskih zajednica u Hrvatskoj.¹² Njezin dobnii sastav predstavlja dugoročan izrazito nepovoljan okvir za demografsku revitalizaciju. Činjenica da je gotovo polovica Srba u Hrvatskoj starija od 65+ godina snažno upozorava na sve veće demografske izazove revitalizacije, ponajprije u kontekstu demoreprodukcije, ali i u kontekstu položaja na tržištu rada kao i socijalne, zdravstvene i mirovinske skrbi sve starijeg srpskog stanovništva u Hrvatskoj.

⁹ S obzirom na vrijednost indeksa starenja, prema rezultatima popisa 2021., demografski mlađi od Hrvata bili su samo Albanci, Romi i Turci (izvor: kao Tablica 5).

¹⁰ Premda je broj Hrvata u Hrvatskoj u razdoblju 2001–2021., smanjen za 10,8%, broj stanovnika u dobi 65+ povećan je za 10,5%.

¹¹ Premda je broj Srba u Hrvatskoj, u razdoblju 2000–2021., smanjen za 38,6%, broj stanovnika u dobi 65+ smanjen je za svega 7,0%.

¹² S obzirom na vrijednost indeksa starenja, prema rezultatima popisa 2021., demografski stariji od Srba su bili samo Slovenci, Crnogorci, Bugari, Nijemci i Poljaci (izvor: kao Tablica 5).

Tablica 5 Odabrani indikatori dobnog sastava Hrvata, Srba i ukupnog stanovništva Hrvatske prema rezultatima popisa 2001., 2011. i 2021. godine

Velike dobne skupine	Godina popisa	Ukupan broj stanovnika	Hrvati	Srbi
Broj stanovnika do 14.	2001.	753 294	602 065	14 778
	2011.	652 428	610 276	12 224
	2021.	552 416	516 860	8359
Broj stanovnika 15–64	2001.	2 969 981	2 667 594	129 310
	2011.	2 873 828	2 611 231	114 223
	2021.	2 450 178	2 262 933	62 626
Broj stanovnika 65+	2001.	694 880	694 740	56 876
	2011.	758 633	652 814	60 186
	2021.	869 239	767 821	52 907
Koeficijent feminiteta	2001.	107,8	107,9	106,8
	2011.	107,4	107,6	104,8
	2021.	107,6	108,0	104,1
Koeficijent mladosti	2001.	17,0	15,1	7,3
	2011.	15,2	15,8	6,5
	2021.	14,3	14,6	6,7
Koeficijent starosti	2001.	15,7	17,5	28,2
	2011.	17,7	16,8	32,2
	2021.	22,5	21,6	42,7
Koeficijent ukupne dobne ovisnosti	2001.	48,8	48,6	55,4
	2011.	49,1	48,4	63,4
	2021.	58,0	56,8	97,8
Koeficijent dobne ovisnosti starih	2001.	23,4	26,0	44,0
	2011.	26,4	25,0	52,7
	2021.	35,5	33,9	84,5
Indeks starenja	2001.	92,2	115,4	384,9
	2011.	116,3	107,0	492,4
	2021.	157,4	148,6	632,9

Izvor: Državni zavod za statistiku 2002., 2013. i 2022b.

Što se spolnog sastava stanovništva tiče, rezultati posljednja tri popisa ne upućuju na značajniju neravnotežu niti Srbi u Hrvatskoj značajnije odskaču od ukupnog i većinskog stanovništva Hrvatske.

Slično procesu demografskog starenja u Hrvatskoj, i ukupno stanovništvo Srbije u analiziranih dvadeset godina (2002–2022) pokazuje karakteristike ubrzanog starenja. U samo dvadeset godina u Srbiji je koeficijent starosti povećan sa 16,5 na 22,1, indeks starenja povećan sa 105,4 na 153,7, koeficijent

ukupne dobne ovisnosti povećan sa 48,0 na 57,4 te koeficijent dobne ovisnosti starih povećan sa 24,6 na 34,8. Drugim riječima, broj starih (65+) značajno je veći od broja mladih (0–14), a više od petine ukupnog stanovništva staro je 65 godina i više.¹³ Srbija je, kao i Hrvatska, na pragu potpune inverzije dobnog sastava, a piramida starosti poprima obrise „urne“ koja simbolizira duboku

¹³ Premda je broj ukupnog stanovništva Srbije, u razdoblju 2002–2022., smanjen za 11,3%, broj stanovnika u dobi 65+ povećan je za 18,4%.

Tablica 6 Odabrani indikatori dobnog sastava Srba, Hrvata i ukupnog stanovništva Srbije prema rezultatima popisa 2002., 2011. i 2022. godine

Velike dobne skupine	Godina popisa	Ukupan broj stanovnika	Srbi	Hrvati
Broj stanovnika do 14.	2002.	1 176 770	949 871	6362
	2011.	1 025 278	819 091	4159
	2022.	955 452	737 093	2847
Broj stanovnika 15–64	2002.	5 032 805	4 181 933	47 235
	2011.	4 911 268	4 112 983	36 772
	2022.	4 222 696	3 373 984	22 375
Broj stanovnika 65+	2002.	1 240 505	1 048 705	16 814
	2011.	1 250 316	1 056 076	16 969
	2022.	1 468 855	1 249 162	13 885
Koeficijent feminiteta	2001.	105,7	105,0	145,8
	2011.	105,4	105,2	142,6
	2021.	105,7	106,0	140,6
Koeficijent mladosti	2002.	15,7	15,3	9,0
	2011.	14,3	13,7	7,2
	2022.	14,4	13,8	7,3
Koeficijent starosti	2002.	16,5	16,9	23,8
	2011.	17,4	17,6	29,3
	2022.	22,1	23,3	35,5
Koeficijent ukupne dobne ovisnosti	2002.	48,0	47,8	49,1
	2011.	46,3	45,6	57,5
	2022.	57,4	58,9	74,8
Koeficijent dobne ovisnosti starih	2002.	24,6	25,1	35,6
	2011.	25,5	25,7	46,1
	2022.	34,8	37,0	62,1
Indeks starenja	2002.	105,4	110,4	264,3
	2011.	121,9	128,9	408,0
	2022.	153,7	169,5	487,7

Izvor: Republički zavod za statistiku Republike Srbije 2003, 2013, 2023b.

ostarjelost i izrazito regresivan tip dobnog sastava (tip *najdublja demografska starost*) (Stojilković Gnjatović 2023). U popisima izjašnjeni Srbi pokazuju nešto nepovoljnija obilježja u odnosu na opću populaciju, a to znači nešto više vrijednosti koeficijenta starosti, indeksa starenja, koeficijenta ukupne dobne ovisnosti i koeficijenta dobne ovisnosti starih.¹⁴ Za razliku od većinskog srpskog

¹⁴ Premda je broj Srba u Srbiji, u razdoblju 2002.–2022., smanjen za 13,7%, broj stanovnika u dobi 65+ povećan je za 19,1%.

stanovništva, Hrvati u Srbiji imaju naglašeno nepovoljniji dobnog sastav, a to znači bitno više vrijednosti koeficijenta starosti, indeksa starenja, koeficijenta ukupne dobne ovisnosti i koeficijenta dobne ovisnosti starih u odnosu na opću populaciju i na populaciju Srba.¹⁵ Tako su Hrvati, prema rezultatima popisa 2022., ostvarili koeficijent starosti od 35,5%, indeks starenja od čak 487,7,

¹⁵ Premda je broj Hrvata u Srbiji, u razdoblju 2002.–2022., smanjen za 44,6%, broj stanovnika u dobi 65+ smanjen je za svega 17,4%.

koeficijent ukupne dobne ovisnosti od 74,8 te koeficijent dobne ovisnosti starih od 62,1. Na dosegnutu razinu demografskog starenja napose upozorava indeks starenja kojega je vrijednost povećana (gotovo udvostručena) sa 264,3 (2002.) na 487,7 (2022.). Navedeno znači da je hrvatska manjinska zajednica i dalje jedna od najstarijih manjinskih zajednica u Srbiji. Njezin dobni sastav predstavlja dugoročan izrazito nepovoljan okvir za demografsku revitalizaciju (Živić 2004). Činjenica da je nešto više od trećine Hrvata u Srbiji starija od 65+ godina snažno upozorava na sve veće demografske izazove revitalizacije, ponajprije u kontekstu demoreprodukcije, ali i u kontekstu položaja na tržištu rada kao i socijalne, zdravstvene i mirovinske skrbi sve starijeg hrvatskog stanovništva u Srbiji. Spolni sastav ukupnog i većinskog stanovništva Srbije u uobičajenim je vrijednostima i ne karakterizira ga neravnoteža višega stupnja. No, za razliku od te dvije promatrane kategorije hrvatska manjinska zajednica u Srbiji ima izrazito poremećen spolni sastav. Koeficijent feminiteta 2002. iznosio je 145,8 (žena na 100 muškaraca), 2011. iznosio je 142,6 (žena na 100 muškaraca) te 2022. godine iznosio je 140,6 (žena na 100 muškaraca). Stoga je spolni sastav Hrvata u Srbiji izrazito negativna, štoviše, kritična odrednica njihove demografske održivosti (Živić i Turk 2020).

3.2 ODABRANI INDIKATORI OBRAZOVNE STRUKTURE HRVATA U SRBIJI I SRBA U HRVATSKOJ

Obrazovanost neke populacije, u ovom slučaju s obzirom na etničku pripadnost, postaje sve važnijim čimbenikom njihova društvenog i ekonomskog napretka, jer razina obrazovanosti snažno utječe na dinamiku i kvalitetu ljudskih resursa.

S jedne strane, visoka obrazovanost i kvalificirana radna snaga pozitivan su preduvjet napretka u današnjem globaliziranom svijetu. S druge strane, obrazovanost ima iznimno veliku ulogu u „očuvanju kulture jedne nacije, a društveni položaj neke etničke zajednice najbolje se može sagledati upravo preko obrazovne i profesionalne strukture“ (Raduški 2010: 259).

Premda nije jedini indikator dosegnute razine obrazovanosti, struktura stanovništva (15+) prema školskoj spremi, odnosno najvišoj razini završene škole, često je primjenjivana u znanstvenim istraživanjima. Struktura prema školskoj spremi odnosi se na stanovništvo staro 15 i više godina te u sebi uobičajeno uključuje sljedeće kategorije formalnog obrazovanja: bez škole, nezavršena osnovna škola, završena osnovna škola (*primarno obrazovanje*), završena srednja škola (*sekundarno obrazovanje*), završena viša i visoka škola, uključujući magistarski i doktorski stupanj obrazovanja (*tercijarno obrazovanje*). Međuodnos između navedenih kategorija kao i promjene u određenom vremenskom razdoblju (između dva ili više popisa) determinirani su demografskim, ali i nedemografskim čimbenicima. Demografski čimbenici obrazovne strukture ponajviše se odnose na dobni i spolni sastav, pri čemu stariji naraštaji u odnosu na mlađe, osobito žena u odnosu na muškarce, uglavnom imaju nižu razinu završene škole i veći udjel u kategoriji „bez škole“. Ulaskom starijih naraštaja u dob s većim rizikom smrti smanjuju se kategorije s najnižim razinama školske spreme što se odražava na porast opće razine obrazovanosti (Živić i Cvikić 2014).

Struktura ukupnog i većinskog stanovništva Hrvatske i Srbije, kao i srpske manjinske zajednice u Hrvatskoj, odnosno hrvatske manjinske zajednice u Srbiji,

Tablica 7 Hrvati, Srbi i ukupno stanovništvo Hrvatske (15+) prema najvišoj razini školske spreme 2001.–2021. (%)

Etnička kategorija	Godina popisa	Bez škole	Nezavršena osnovna škola	Primarno obrazovanje	Sekundarno obrazovanje	Tercijarno obrazovanje	Nepoznato
Hrvati	2001.	2,63	15,58	21,77	47,73	11,85	0,45
	2011.	1,54	7,51	21,13	53,20	16,55	0,08
	2021.	0,60	2,12	17,12	55,92	24,23	0,0
Srbi	2001.	6,55	21,39	20,37	40,11	11,36	0,22
	2011.	4,02	12,30	22,41	47,38	13,83	0,06
	2021.	1,59	4,12	21,44	53,83	19,02	0,0
Hrvatska ukupno	2001.	2,86	15,76	21,75	47,06	11,89	0,67
	2011.	1,71	7,81	21,29	52,61	16,39	0,16
	2021.	0,69	2,28	17,38	55,53	24,07	0,05

Izvor: Državni zavod za statistiku 2024.

prema školskoj spremi (u %) prezentirani su u tablicama 7 i 8. Iz njih se zapažaju sljedeća obilježja:

1. Generalno uzevši, strukture stanovništva prema školskoj spremi u analiziranom razdoblju imaju sve bolja obilježja: pada relativan udio stanovništva bez škole i s nezavršenom osnovnom školom, a raste relativan udio stanovništva s završenim sekundarnim i osobito tercijarnim obrazovanjem.

2. Srbi u Hrvatskoj, ali i Hrvati u Srbiji imaju nižu razinu završene škole u odnosu na ukupno i većinsko stanovništvo Hrvatske, odnosno ukupno i većinsko stanovništvo Srbije.

3. Hrvati u Srbiji i Srbi u Hrvatskoj imaju relativno ujednačeni sastav stanovništva prema školskoj spremi. Ipak, ako u razmatranje uzmemo samo rezultate popisa 2021. u Hrvatskoj i 2022. u Srbiji, uočavamo da hrvatska manjinska zajednica u odnosu na srpsku manjinsku zajednicu ima manji relativan udio stanovništva bez škole (0,68% naspram 1,59%), veći relativan udio stanovništva s nezavršenim osnovnom školom (6,01% naspram 4,12%), manji relativan udio stanovništva s primarnim obrazovanjem

(19,73% naspram 21,44%), veći relativan udio stanovništva s sekundarnim obrazovanjem (54,49% naspram 53,83%) te nešto veći, zapravo, ujednačeni relativan udio stanovništva s tercijarnim obrazovanjem (19,08% naspram 19,02%).

4. Za potrebe komparativne analize, na temelju podataka iz tablica 7 i 8 izračunat je indeks obrazovanosti prema modelu Ive Nejašmića (2005: 204)¹⁶ koji pokazuje poboljšanje stupnja obrazovanosti prema svim promatranim kategorijama. Ipak, uočavaju se i razlike: (a) prema izračunu je vidljivo da ukupno stanovništvo Hrvatske (30,1, 90,6, 450,0) ima viši indeks obrazovanosti u odnosu na ukupno stanovništvo Srbije (20,7, 58,1, 189,7); (b) Hrvati u Hrvatskoj (31,1, 97,3, 498,1) imaju viši indeks obrazovanosti u odnosu na Srbe u Srbiji (22,7, 67,0, 229,3); (c) Srbi u Hrvatskoj 2001. i 2011. (16,3, 40,2) imaju niži indeks obrazovanosti u odnosu na Hrvate u Srbiji

¹⁶ Prema metodologiji I. Nejašmića (2005), indeks obrazovanosti se računa kao omjer relativnog udjela stanovništva sa sekundarnom i tercijarnom razinom obrazovanja u odnosu na stanovništvo s nezavršenim primarnim obrazovanjem (kategorije "bez škole" i "nezavršena osnovna škola").

Tablica 8 Srbi, Hrvati i ukupno stanovništvo Srbije (15+) prema najvišoj razini školske spreme 2002.–2022. (%)

Etnička kategorija	Godina popisa	Bez škole	Nezavršena osnovna škola	Primarno obrazovanje	Sekundarno obrazovanje	Tercijarno obrazovanje	Nepoznato
Srbi	2002.	5,42	15,67	23,06	42,23	11,34	2,29
	2011.	2,41	10,37	19,65	50,39	16,98	0,19
	2022.	0,70	4,89	16,41	54,44	23,54	0,04
Hrvati	2002.	3,51	18,67	24,48	41,31	11,17	0,85
	2011.	1,73	12,76	21,82	48,85	14,67	0,16
	2022.	0,68	6,01	19,73	54,49	19,08	0,03
Srbija ukupno	2002.	5,66	16,18	23,88	41,07	11,03	2,18
	2011.	2,67	11,00	20,76	48,93	16,24	0,40
	2022.	1,01	5,27	17,80	53,08	22,44	0,40

Izvor: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore 2004; Republički zavod za statistiku Republike Srbije 2013, 2023b.

2002. i 2011. (20,8, 49,5), ali viši (179,3) prema rezultatima posljednjeg popisa u odnosu na hrvatsku manjinsku zajednicu u Srbiji (155,4). Iz ovih je podataka razvidno da i Hrvati u Hrvatskoj i Srbi u Srbiji imaju viši indeks obrazovanosti u odnosu na ukupnu populaciju u tim državama, ali zbog visokog stupnja etničke homogenosti u tim zemljama razlike nisu toliko izražene.

4 RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Polazeći od tvrdnje izrečene u uvodu ovoga rada da je demografska održivost snažna pretpostavka unaprijeđenja društvenog, ekonomskog, kulturnog i političkog položaja srpske manjinske zajednice u suvremenom hrvatskom, odnosno hrvatske manjinske zajednice u suvremenom srbijanskom društvu, ujedno i važna odrednica očuvanja njihova kulturnog i socijalnog identiteta, prezentirani su podatci ukazali na dinamičke i strukturne demografske izazove održivosti Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj. Demografska dinamika iskazana

kroz ukupno kretanje stanovništva čiji je osnovni statistički izraz promjena broja stanovnika u međupopisnom razdoblju, u promatranom vremenskom razdoblju (od 2001. do 2021. u Hrvatskoj, odnosno od 2002. do 2022. u Srbiji) jasno ukazuje na ukupnu depopulaciju Hrvata u Srbiji i Srba u Hrvatskoj (tablice 1 i 2), ali i na depopulaciju ukupnog i većinskog (hrvatskog) stanovništva u Hrvatskoj, odnosno ukupnog i većinskog (srpskog) stanovništva u Srbiji (tablice 3 i 4). Ta je okolnost, ponajprije, determinirana aktualnim demografskim trendovima u prirodnom i mehaničkom kretanju stanovništva, kao i procesima asimilacije pripadnika manjinskih zajednica što je odraza imalo na promjene u načinu popisnoga (ne)izjašnjavanja. Hrvati u Srbiji i Srbi u Hrvatskoj daleko su od osiguranja barem jednostavne opće reprodukcije i obnavljanja u istom broju, a aktualni trendovi i strukturni odnosi (naročito s obzirom na dobni i spolni sastav) indiciraju nastavak brojčanog regressa i pada njihova relativnog značenja u ukupnom stanovništvu obje države.

Demoreprodukcija kao bitan element ukupnog kretanja stanovništva pod snažnim je pritiskom neuravnoteženog dobnog i spolnog sastava. Naime, izrazita prevlast starog (65+) u odnosu na mlado stanovništvo (0–14) ne jamči osiguranje dovoljno vlastitih potencijala za demografsku revitalizaciju, štoviše, obje manjinske zajednice u dubokoj su demografskoj krizi iz koje se ne može izaći bez krupnih, pa i radikalnih državnih intervencija s razine pronatalitetne, imigracijske, obiteljske, porezne, stambene, ekonomske i obrazovne politike.

Uvidom u prezentirane rezultate dolazi se do zaključka da su Srbi u Hrvatskoj demografski starije stanovništvo od Hrvata u Srbiji, premda su obje populacije snažno zahvaćene procesom demografskog starenja i da ih karakterizira vrlo visoki stupanj demografske ostarjelosti s jedne strane, dok je s druge strane primjetna signifikantna razlika u spolnom sastavu na način da Srbi u Hrvatskoj imaju relativno uravnotežen,

a Hrvati u Srbiji izrazito neuravnotežen spolni sastav stanovništva. To znači da je prva hipoteza tek dijelom potvrđena.

Premda se u posljednja dva međupopisna razdoblja primjećuje poboljšanje obrazovne strukture svih kategorija analiziranih u ovom radu ipak se ne može ne zamijetiti da Hrvati u Srbiji i Srbi u Hrvatskoj imaju zamjetno niži relativan udio visoko obrazovnog stanovništva, kao i signifikantnu nižu vrijednost indeksa obrazovanosti te da navedene okolnosti predstavljaju bitan ograničavajući čimbenik unaprjeđenja njihova političkog (manjinskog) statusa, društvene uloge te položaja na tržištu rada u Srbiji, odnosno u Hrvatskoj. Osim toga, jači intenzitet ukupne depopulacije kao i bitno nepovoljnija obilježja dobnospolnog sastava hrvatske i srpske manjinske zajednice spram ukupnog i većinskog stanovništva u Hrvatskoj i Srbiji sugeriraju zaključak da su druga, treća i četvrta hipoteza rada u cijelosti potvrđene.

ZAHVALNICA

Ovo istraživanje provedeno je u sklopu projekta „Dinamika i izazovi migracije, remigracije i imigracije u Republici Hrvatskoj“ koji financira Europska unija – NextGeneration EU (01/08-73/23-2519-18).

LITERATURA

- Akrap, A., & Grizelj, M. (1995). Etnodemografski procesi na prostoru bivše Jugoslavije nakon drugog svjetskog rata. *Hrvatska danas*, 1(1–2), 34–57.
- Berber, M., Grbić, B., & Pavkov, S. (2008). Promene udela stanovništva hrvatske i srpske nacionalne pripadnosti u Republici Hrvatskoj po gradovima i opštinama na osnovu rezultata popisa iz 1991. i 2001. godine. *Stanovništvo*, 46(2), 23–62. <https://doi.org/10.2298/STNV0802023B>
- Crkvenčić, I. (1998). Croatian Ethnic Territory and the Multiethnic Composition of Croatia as a Results of Population Migrations, *Društvena istraživanja*, 7(1–2), 109–125. <https://hrcak.srce.hr/20704>
- Državni zavod za statistiku (2001). Popis stanovništva 2001., Metodološka objašnjenja. https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census_met.htm
- Državni zavod za statistiku (2002). Popis stanovništva 2001. <https://dzs.gov.hr/istaknute-teme-162/popisi-stanovnistva-2/popis-stanovnistva-2001/202>
- Državni zavod za statistiku (2011). Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011., Metodološka objašnjenja. <https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censusmetod.htm>
- Državni zavod za statistiku (2013). Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011, Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku. https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf
- Državni zavod za statistiku (2022a). Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021., Prvi rezultati po naseljima. <https://podaci.dzs.hr/media/ixpn5qzo/si-1711-popis-stanovnistva-kucanstava-i-stanova-2021-prvi-rezultati-po-naseljima.pdf>
- Državni zavod za statistiku (2022b). Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. <https://dzs.gov.hr/naslovna-blokovi/u-fokusu/popis-2021/88>
- Državni zavod za statistiku (2023). Prirodno kretanje stanovništva u 2022. https://podaci.dzs.hr/media/yh2da1ot/si-1718_prirodno-kretanje-stanovnistva-u-2022.pdf
- Državni zavod za statistiku (2024). Posebna obrada rezultata popisa 2001., 2011. i 2021. (obrada dostavljena autorima 16.4.2024).
- Gelo, J., Akrap, A., & Čipin, I. (2005). *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (bilanca 20. stoljeća)*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Đurđev, B., Livada, S., & Arsenović, D. (2014). The Disappearance of Serbs in Croatia. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 148, 583–591. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN1448583D>
- Jović, D. (2011). Bitka za etnički status u postjugoslavenskim državama. *Političke analize*, 2(5), 36–45. <https://hrcak.srce.hr/102839>
- Kovjanić, A. (2014). Etnodemografske karakteristike i položaj Srba u Hrvatskoj. *Demografija*, 11, 119–134.
- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore (2004). Etnički mozaik Srbije prema podacima iz popisa stanovništva 2002., Beograd: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore.
- Nejašmić, I. (2005). *Demogeografija – stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Zagreb: Školska knjiga.
- Nepytaliuk, A. (2018). Demographic sustainability and economic growth: theory and methodology. *Herald of Kyiv national university of trade and economics*, 6, 52–66. [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2018\(122\)05](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2018(122)05)

- Penev, G. (2006). *Stanovništvo i domaćinstva Srbije prema popisu 2002. godine*. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije; Institut društvenih nauka (Centar za demografska istraživanja), Društvo demografa Srbije. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2006/Pdf/G20064005.pdf>
- Penev, G., & Marinković, I. (2012). Prvi rezultati popisa stanovništva 2011. s posebnim osvrtom na promenu broja stanovnika jugoistočne Srbije. In: Mitrović, Lj. (priredio), *Stanovništvo jugoistočne Srbije, knjiga 2, Uticaj demografskih promena u jugoistočnoj Srbiji na društveni razvoj i bezbednost*. Beograd: Centar za naučnoistraživački rad SANU i Univerziteta u Nišu, Odsek društvenih nauka; Filozofski fakultet, Centar za sociološka istraživanja. http://iriss.idn.org.rs/1076/1/Penev_Marinkovic_Prvi_rezultati_popisa_stanovnistva_2011.pdf
- Pokos, N. (2003). Metodološke promjene u popisima stanovništva. *Hrvatska revija*, 3(1), 29–35.
- Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske (1992). *Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*. Zagreb: Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2003). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002., Veroispovest, maternji jezik i nacionalna ili etnička pripadnost po starosti i polu, podaci po opštinama*. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2002/Pdf/G20024003.pdf>
- Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2011). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2011. Prvi rezultati*. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2011/Pdf/G20115540.pdf>
- Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2013). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, Veroispovesti, maternji jezik i nacionalna pripadnost, podaci po opštinama i gradova*. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2013/Pdf/G20134002.pdf>
- Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2023a). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2022., Nacionalna pripadnost, Podaci po opštinama i gradovima*. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234001.pdf>
- Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2023b). *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2022. godine. Tabele 2022*. <https://popis2022.stat.gov.rs/sr-cyrl/popisni-podaci-eksel-tabele/>
- Republički zavod za statistiku Republike Srbije (2023c). *Demografska statistika 2022*. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G202314020.pdf>
- Raduški, N. (2010). Sociodemografske i etnokulturne odlike nacionalnih manjina u Srbiji. *Sociološki pregled*, 44(2), 247–263. <https://doi.org/10.5937/socpreg1002247R>
- Raduški, N. (2024). Popis 2022 – stanovništvo Srbije prema nacionalnoj pripadnosti. *Srpska politička misao*, 83(1), 7–27. <https://doi.org/10.5937/spm83-48586>
- Roca, Z., & Roca Oliveira, M. (2014). Demografska održivost i prostorni razvoj u Portugalu. *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae*, 2, 23–31.
- Savezni zavod za statistiku [SZS] (1967). *Statistički godišnjak SFRJ 1967*. Beograd: SZS.
- Savezni zavod za statistiku [SZS] (1980). *Statistički godišnjak Jugoslavije 1980*. Beograd: SZS.
- Savezni zavod za statistiku [SZS] (1983). *Statistički godišnjak Jugoslavije 1983*. Beograd: SZS.
- Stojšin, S. (2023). Promene u nacionalnoj strukturi stanovništva Srbije početkom 21. veka. *Sociološki pregled*, 57(3), 823–859. <http://doi.org/10.5937/socpreg57-45345>
- Stojilković Gnjatović, J. (2023). Starosna struktura stanovništva Srbije – koje su promene zabeležili popisi 2002., 2011. i 2021? *Sociološki pregled*, 57(3), 792–822. <https://doi.org/10.5937/socpreg57-45982>
- Wertheimer-Baletić, A. (1999). *Stanovništvo i razvoj*. Zagreb: MaTe.

- Živić, D., & Cvikić, S. (2014). Obrazovna struktura hrvatske nacionalne manjine u Republici Srbiji. *Godišnjak za znanstvena istraživanja*, 6, 279–300.
- Živić, D. (2004). Prisilne migracije i etničke promjene u Hrvatskoj između 1991. i 2001. *Časopis za suvremenu povijest*, 36(2), 639–661. <https://hrcak.srce.hr/103297>
- Živić, D. (2015). Hrvati u Srbiji – osnovne značajke demografske (biološke) strukture. In Lj. Dobrovšak & I. Žebec Šilj (Eds.), *Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Hrvati kao manjina – europski izazovi* (pp. 287–298). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Živić, D., & Turk, I. (2020). Demografska bilanca Hrvata u Republici Srbiji (2002.–2017.) – okvir za razumijevanje demografske održivosti. In M. Perić Kaselj (Ed.), *Migracije i identitet: kultura, ekonomija, država* (pp. 480–497). Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
- Živić, D. (2021). Regionalne posebnosti demografskoga starenja: svijet, EU, Hrvatska. In Ž. Pavić et al. (Eds.), *Globalni izazovi i regionalne posebnosti* (pp. 368–390). Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku.
- Živić, D., Cvikić, S., & Žigmanov, T. (2022). *Demografska i društvena održivost Hrvata u Vojvodini: aktualni trendovi, izazovi i perspektive*. Zagreb – Subotica: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata.
- Žuljić, S. (1996). National minorities in the Republic of Croatia. *GeoJournal*, 38(4), 425–429.

IZJAVA O DOSTUPNOSTI PODATAKA

Podaci su dostupni u rukopisu rada.

Podaci su dostupni u javnom repozitoriju koji je naveden uz svaki izvor gdje je to bilo moguće.

Zaključci rada se temelje na naprijed navedenim podacima.

DOPRINOS KOAUTORA

Dražen Živić: konceptualizacija, upravljanje podacima, istraživanje, metodologija, pisanje – originalni nacrt, pisanje – revizija i uređivanje. **Nenad Pokos:** formalna analiza, istraživanje, pisanje – revizija i uređivanje. **Nikola Šimunić:** formalna analiza, istraživanje, pisanje – revizija i uređivanje.

How to cite: Živić, D., Pokos, N., & Šimunić, N. (2024). Ethnic Croats in Serbia and ethnic Serbs in Croatia: demographic similarities and differences – selected aspects. *Stanovništvo*, 62(S1), S131–S152. <https://doi.org/10.59954/stnv.624>

<https://doi.org/10.59954/stnv.624>